

4. Ковалев В., Маринчева Г., Ермолина Л. Нарушения поведения у детей с умственной отсталостью. Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. 1986. № 10. С. 1511.
5. Менделевич В., Соловьева С. Неврология и психосоматическая медицина. М.: МЕДпресс-информ, 2002. 608 с.
6. American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision. Washington, DC, American Psychiatric Association, 2000.
7. Chess, S. Emotional problems in mentally retarded children. In F. J. Menolascino (Ed.), 1970, *ibid*.
8. Deb S., Thomas M., Bright C. Mental disorder in adults with intellectual disability. 1: Prevalence of functional psychiatric illness among a community-based population aged between 16 and 64 years. *Journal of Intellectual Disability Research*. 45 pp. 495–505
9. Dekker M., Koot H., van der Ende J., Verhulst F. Emotional and behavioral problems in children and adolescents with and without intellectual disability. *J Child Psychol Psychiatry*. 2002 Nov;43(8), pp. 1087–1098.
10. Donaldson J., Menolascino F. Emotional disorders in the retarded. *Int. J. Ment. Health*, Vol. 6, 1977, No. 1, pp. 73–95
11. Garaigordobil M., Perez J. Self-Concept, Self-Esteem and Psychopathological Symptoms in Persons with Intellectual Disability. *The Spanish Journal of Psychology*, Vol. 10, 2007, No. 1, pp. 141–150
12. Hassiotis A. Mood and Anxiety Disorders. A. Hassiotis, K. Stueber, B. Thomas, L. Chariot. *Handbook of Psychopathology in Intellectual disability: Research, Practice and Policy*. E. Tsakanikos and J. McCarthy (eds.). New York: Springer Science, 2014
13. Koskentausta T., Iivanainen M., Almqvist F. Risk factors for psychiatric disturbance in children with intellectual disability. *J Intellect Disabil Res.*, 51(Pt 1), 2007, pp. 43–53.
14. Martorell A., Tsakanikos E., Pereda A., Gutierrez-Recacha P., Bouras N., Ayuso-Mateos J., *Mental Health in Adults with Mild and Moderate Intellectual Disabilities: The Role of Recent Life Events and Traumatic Experiences Across the Life Span. The Journal of Nervous and Mental Disease*, Volume 197, Number 3, 2009, pp. 182–186
15. McGillivray J., McCabe M. Early detection of depression and associated risk factors in adults with mild/moderate intellectual disability. *Res Dev Disabil.*, 28(1), 2007, pp. 59–70
16. Walker J., Dosen A., Buitelaar J., Janzing J. Depression in Down syndrome: A review of the literature. *Research in Developmental Disabilities*, No. 32, 2011, pp. 1432–1440.

УДК 373.015:159.922.7

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ШКОЛЯРІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА В АСПЕКТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Соколова Г.Б., к. психол. н.,
старший викладач кафедри дефектології та фізичної реабілітації
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

У статті розглянуто сучасні наукові погляди на питання психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна з позиції особистісно-орієнтованого підходу. Проаналізовано стан висвітлення проблеми, що досліджується в спеціальній психолого-педагогічній літературі.

Ключові слова: школярі із синдромом Дауна, особистість, психологічний супровід, особистісно-орієнтований підхід.

В статье рассмотрены современные научные взгляды на вопросы психологического сопровождения школьников с синдромом Дауна с позиции личностно-ориентированного подхода. Проанализировано состояние освещенности исследуемой проблемы в специальной психолого-педагогической литературе.

Ключевые слова: школьники с синдромом Дауна, личность, психологическое сопровождение, личностно-ориентированный подход.

Sokolova A.B. PSYCHOLOGICAL SUPPLY OF SCHOOLS WITH DAUNA SYNDROME IN THE ASPECTS OF PERSONALIZED-ORIENTED APPROACH

In the article modern scientific viewson the questions of psychological support of school children with Downsyndrome from the stand point of personality-oriented approach areconsidered. The state of illumination of the problem studiedin the special psychological and pedagogical literature isanalyzed.

Key words: school children with Downsyndrome, personality, psychological support, personality-oriented approach.

Постановка проблеми. Стрижневим поняттям моделі психологічного супроводу виступає питання взаємозв'язку особистості та її психологічного простору (О.П. Саннікова, О.Я. Чебикін та ін.), яке охоплює всю повноту індивідуальних про-

явів життєдіяльності у взаємодії з процесами соціальної взаємодії та усвідомлюваного залучення до діяльності. Особистість постає суб'єктом відносно стійкої системи міжіндивідуальних (суб'єкт-об'єкт-суб'єктних і суб'єкт-суб'єкт-об'єктних) відносин. Отже, найважливішою характеристикою особистості є ступінь її самостійності, активності у виборі майбутньої професії та відповідальності за результати своєї професійної діяльності. Особливої актуальності окреслене питання набуває щодо категорії школярів із синдромом Дауна, стан особистісної сфери яких часто потребує психологічного втручання та підтримки.

Відтак особистісно-орієнтований підхід став вихідним положенням для формування теоретичних основ психологічного супроводу, оскільки він характеризує розвиток особистості як освоєння суб'єктом тих чи інших потенцій. Ідея психологічного супроводу отримує все більшу популярність, оскільки вона дає можливість органічно поєднувати специфічну психологічну роботу із цілями і цінностями всього навчально-виховного процесу. При цьому в центрі психолого-педагогічної роботи постає особистість дитини як цілісне утворення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розв'язання проблеми психологічного супроводу здійснено вітчизняними вченими завдяки створенню психокорекційних програм спеціального навчання й виховання для дітей різних категорій (І. Бех, В. Бондар, Л. Вавіна, Т. Вісковатова, А. Душка, В. Засенко, Н. Засенко, Т. Ілляшенко, В. Кобильченко, А. Колупаєва, С. Максименко, О. Мамічева, А. Обухівська, Л. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов, Т. Скрипник, О. Хохліна, Л. Фомічова, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.). Водночас багато питань залишається відкритими для наукових дискусій і практичних розробок.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна з позиції особистісно-орієнтованого підходу.

Виклад основного змісту дослідження. Зупинимося коротко на основних положеннях особистісно-орієнтованого підходу. Класичні представники особистісно-орієнтованого підходу – А. Маслоу, С. Мадді, К. Роджерс, Ш. Бюлер, Е. Фромм та ін. – наголошували, що природа людини безумовно позитивна і самоздійснення індивідуальності є неповторним одиничним проявом світу людини.

Концепція самоактуалізації А. Маслоу наголошує, що потреби будь-якої особистості в самоактуалізації виходять на перший план, коли задоволені всі потреби, пов'язані з виживанням.

Будучи залученими до справи, яка представляє для них безумовну цінність, люди втрачають відмінність між роботою і задоволенням, ототожнюючи їх між собою. Особистості, що самоактуалізуються, вільніші від соціокультурних шаблонів і стереотипів.

Важливість креативної діяльності в житті людини підкреслювала Ш. Бюлер. У розумінні вченої, саме вона допомагає людині швидше знайти свою ідентичність, утвердити себе як особистість. Інколи, в силу індивідуальної ситуації розвитку, особистість не може самотужки розвивати свою креативність, у таких випадках їй слід прийняти допомогу старших наставників – членів родини, вчителя, вихователя, психолога – в керівництві своїм життям і допомогти в пошуку свого життєвого шляху. Саме в таких випадках постає проблема необхідності психологічного супроводу особистості.

Крім того, вважаємо за необхідне пригадати концепцію життя як психологічної проблеми, розроблену Ш. Бюлер. Для розуміння основних подій та вчинків протягом життєвого шляху особистості необхідно аналізувати такі одиниці: біолого-біографічний факт життя особистості; емоційне ставлення до нього та відповідна його оцінка і конкретний поведінковий акт, який поєднує в собі перелічені одиниці аналізу. На наш погляд, саме ці три означені одиниці аналізу можуть створювати продуктивні умови для створення моделі психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна.

Концепція Е. Фромма стрижневим поняттям особистісно-орієнтованого підходу розглядає «самовідчуття» – єдність індивіда та його потенціалу, що сприяє формуванню плідної орієнтації особистості, за якої людина досягає цілісності. Плідна орієнтація як здатність особистості використовувати свої сили і реалізовувати закладені потенційні можливості не є простим синонімом активності або продуктивності. Саме ця орієнтація, з точки зору Е. Фромма, є основною метою психологічного супроводу, який потребує створення відповідних умов на рівні мікросоціальних відносин.

У моделі узгодженості С.Р. Мадді для нас є важливим підхід, в якому особистість розглядається в процесі постійних змін, які виникають унаслідок природного процесу зіткнення з різними подіями та утворюють життєвий досвід особистості. Навіть в онтогенезі розвиток дитини визначається досвідом, який вона поступово набуває: у випадку незначного розходження між очікуваним і дійсним у дитини формується спрямованість на досягнення, а великі відмінності сприяють спрямованості на уникнення

неприємного. Щодо загальних принципів супроводу в контексті моделі узгодженості С.Р. Мадді це може набувати форми своєрідної «зони найближчого розвитку» – спеціально заданої перспективи діяльності, яка не викликає в дитини надмірного напруження і не формує, відповідно, стійкої схеми уникнення.

Сучасні гуманістичні інтерпретації ідей психологічного супроводу представлені в роботах С.Л. Братченко та М.Р. Міронової, які вважають однією із центральних ідей особистісно-орієнтованого підходу тезу про те, що людина як особистість вільна і має можливість прислухатися до себе і спиратися на себе як на цілісну природну істоту, здатну точно і повно відобразити те, що відбувається в ній самій [1]. Провідна тенденція до актуалізації в такому контексті забезпечує рух особистості до більшої зрілості і, як наслідок, до повноцінного життя.

Для обґрунтування необхідності використання особистісно-орієнтованого підходу в дослідженні моделі психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна становлять інтерес ідеї аналітичної психології К.Г. Юнга, в якій в якості основної потреби людини розглядається потреба в самореалізації. Самореалізація можлива тільки в тому випадку, якщо людина як особистість вибере – свідомо та з відповідною психологічною підтримкою – власний шлях.

Сучасні психоаналітичні аспекти психологічного супроводу представлені в дослідженнях Н.Л. Васильєвої, яка пропонує використовувати основні ідеї дитячого психоаналізу, зокрема уявлення про єдність психічної діяльності, неможливість її зведення до окремих функцій; визнання багатфакторності розвитку дитини та важливості конституційних і соціальних факторів у її розвитку; особлива роль суб'єктивного світу дитини в процесі її формування; гетерохронність і нерівномірність розвитку дитини.

Наукова позиція Н.Л. Васильєвої базується на припущенні, що в основі психологічного супроводу має бути покладена робота з індивідуальними емоційними реакціями дитини, спрямованими на її гармонійний розвиток [2]. При цьому програма психологічного супроводу має бути комплексним заходом та доповнюватися окремим супроводом соціально-емоційного розвитку дитини, основна мета якого полягає в запобіганні виникненню особистісних порушень або зупинок в особистісному розвитку, сприянні у вирішенні внутрішніх конфліктів і відновленні особистісного зростання.

Подібних поглядів дотримувалася У. Lesser, яка зазначала, що в травмованій дитини порушується здатність до нормаль-

них відносин з іншими людьми, руйнуються комунікативні навички, їх недостатньо, щоб вирішувати соціальні задачі [10]. Тому в зміст психологічного супроводу недостатньо включати умови для саморозвитку дитини, необхідно передбачити низку формувальних та підтримуючих емоційно-комунікативних заходів.

Важливими для обґрунтування особистісно-орієнтованого підходу виявляються погляди О.М. Леонтьєва, згідно з якими фактично виховання розглядається як процес психологічного супроводу, спрямованого на організацію присвоєння дитиною форм психічного розвитку і способів поведінки [5].

Основними базовими параметрами особистості за О.М. Леонтьєвим постають:

- 1) широта зв'язків людини зі світом;
- 2) ступінь ієрархії цих зв'язків (діяльності);
- 3) структура зв'язків (тип будови особистості).

Кожен із виділених параметрів є суттєвим внеском у розуміння структури психологічного супроводу дітей із синдромом Дауна та можливостей їх використання в процесі організації виховного та освітнього просторів дітей.

Перший параметр – це широта зв'язків індивіда зі світом. Дійсність, яка оточує дитину із синдромом Дауна, має для неї по-стійно розширюватися: спочатку це вузьке коло безпосередньо оточуючих людей і предметів, взаємодія з ними, їх сприйняття і засвоєння їх значень. Далі для дитини починає відкриватися нова дійсність, що лежить за межами її вузької практичної діяльності та обмеженого спілкування. Другий параметр особистості – це ступінь ієрархії мотивів, які утворюють основу особистості, її єдину мотиваційну сферу. Чим вище ступінь їх ієрархії, тим чіткіше виражено головний напрямок, головний мотив-мета. Третій параметр особистості за О.М. Леонтьєвим є найскладнішим – це тип її будови, різноманітність життєвих відносин.

Отже, теорія особистості О.М. Леонтьєва фактично дозволяє нам говорити про можливість розширення меж соціалізації дітей із синдромом Дауна та включення резервів їх мотиваційної сфери для формування стратегій психологічного супроводу.

Значущою для нашого дослідження моделі психологічного супроводу дітей із синдромом Дауна постає наукова спадщина В.С. Мухіної, зокрема, пропонується нею основна феноменологія розвитку і буття особистості у вигляді:

- 1) реальності (предметного і природного світу, образно-знакових систем, соціаль-

но-нормативного і внутрішнього простору особистості) як важливої соціальної умови розвитку дитини;

2) біологічних передумов та механізмів розвитку дитини;

3) структурних елементів самосвідомості та самотворення особистості як соціальної і унікальної одиниці [7].

Тобто концептуалізація проблеми психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна має спиратися на визнанні діалектичної єдності соціальних умов розвитку дитини, вроджених особливостей та її внутрішньої позиції. Відповідно до концепції В.С. Мухіної подібний структурний підхід до розуміння особистості є універсальним, він може бути використаний в організації індивідуальної та групової освітньої та коректувальної роботи з дитиною на всіх вікових етапах її розвитку [7]. Ми вважаємо даний підхід до розуміння сутності психологічного супроводу важливим, адже він дозволяє організувати освітньо-виховний простір дитини із синдромом Дауна, спираючись на її індивідуально-особистісний потенціал, використовувати його та навіть розвивати.

Крім того, особливого методологічного значення для розробки основного концептуального підходу до розуміння психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна набувають наукові погляди В.С. Мухіної на самосвідомість особистості, коли кожний окремий індивід незалежно від віку та рівня розвитку щоразу привласнює сформовану в соціумі структуру самосвідомості, яка складається з таких основних компонентів:

1) емоційно-ціннісного ставлення до свого тілесного та психічного Я, до свого імені;

2) потреби у визнанні;

3) статевої ідентифікації;

4) психологічного часу особистості (суб'єктивного минулого, сьогодення і майбутнього);

5) психологічного простору особистості [7].

Спираючись на пропоновану структуру самосвідомості, в процесі здійснення психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна та їх батьків психолог може розпізнавати найбільш гострі проблеми особистісного та статевого змісту, їх відображення у внутрішньому світі та форми зовнішньої презентації в поведінці, особливості їх впливу на психологічний стан. Даний підхід, на наш погляд, створює позитивні умови для якісного поліпшення виділених компонентів самосвідомості та, як наслідок, для формування нових напрямів подальшої роботи з дітьми та їх батьками.

Наші власний досвід роботи з дітьми із синдромом Дауна дозволяє стверджувати,

що пропонований підхід через розуміння структури самосвідомості особистості є актуальним і своєчасним, оскільки ефективність психологічного супроводу дітей із синдромом Дауна має спиратися на соціальні умови, вроджені особливості та сформовані на їх основі провідні компетенції дитини, які будуть відображатися в поведінці та діяльності. Для подальшої соціалізації школярів із синдромом Дауна необхідно формувати в них адекватне ставлення до себе, оточуючих, світу взагалі. Саме ці орієнтири соціалізації дитини спонукають її дотримуватися їх у повсякденному житті та сприяють становленню внутрішньої позиції.

Сучасний особистісно-орієнтований підхід до розуміння сутності психологічного супроводу, спираючись на класичні напрацювання, також сприяє розв'язанню основних задач психологічного супроводу дітей із синдромом Дауна (Л.С. Іванова, Н.Л. Коновалова, Л.Г. Мустаєва, Т.Г. Янічева та ін.). Супровід може розглядатися як процес адаптації, що показала у своєму дослідженні Л.С. Іванова. Метою супроводу, на думку автора, є з'ясування основних причин дезадаптивної поведінки, розуміння яких сприяє подальшому розвитку дитини. Супутньою метою вчена виділяє зміну ставлення дорослих до дитини, здійснювану через зміну системи вимог і підкріплень в актуальній ситуації розвитку дитини. Тому головним завданням супроводу Л.С. Іванова вважає не стільки зміну самих умов, що інколи буває неможливо зробити, скільки заміну неконструктивних способів адаптації конструктивними.

Ще один аспект ролі адаптації в процесі організації психологічного супроводу представлений у дослідженні Н.Л. Коновалової, яка вважала, що розвиток та підтримка адаптаційних здібностей особистості на певному рівні є одним із важливих завдань психологічного супроводу. Однак якщо процес психічної адаптації не призводить до очікуваного результату, виникає дезадаптація, яка веде до зниження адаптаційного потенціалу.

Використовувати потенціал особистості для розробки змісту психологічного супроводу пропонує і Л.Г. Мустаєва: вчена використовує категорію абілітації як процесу створення нових можливостей формування потенціалу особистості та його реалізації в соціумі [6]. При цьому, як наголошує автор, супровід може бути не тільки психологічним, але й медичним і валеологічним (спрямованим на збереження і захист здоров'я, формування здорового способу життя), розглядається як функціональна система, в межах якої здійснюється абілітаційний процес.

Ми погоджуємося з науковою позицією С.В. Духновського, суголосно якій основна мета психологічного супроводу особистості полягає в організації співпраці з дитиною, спрямованої на формування її самопізнання, пошук шляхів самоврядування внутрішнім світом і системою відносин [4]. Психологічний супровід дитини в процесі організації освітнього простору постає основою шкільної психологічної діяльності. Це дає можливість організовувати психологічну діяльність у навчальному закладі будь-якого виду як інтегральну практику з власними внутрішніми цілями і цінностями, яка органічно включається в навчально-виховну педагогічну систему [4].

Т.Г. Янічева під психологічним супроводом розуміє систему організаційних, діагностичних, навчальних і розвиваючих заходів для педагогів, учнів, адміністрації та батьків, спрямованих на створення оптимальних умов [9]. Ми погоджуємося із твердженням вченої, що основним завданням психологічного супроводу постає створення умов для переходу особистості та її сім'ї до самопомоги, адже процес психологічного супроводу, з одного боку, має продовжуватися дома, поза навчальним закладом, а з іншого, батьки дитини із синдромом Дауна самі потребують психологічної допомоги.

Досвід роботи О.В. Токар будується на стратегії індивідуального супроводу дитини, спрямованої на всебічний розвиток її задатків і здібностей. Ефективність індивідуального психологічного супроводу, на думку автора, багато в чому залежить від залученості фахівця в життя своїх вихованців, застосування у своїй роботі диференційованого підходу до них.

Низка вчених (Е.М. Александровська, Н.І. Кокуркіна, Н.В. Куренкова та ін.), спираючись на особистісний підхід, розглядають психолого-педагогічний супровід як особливий вид допомоги дитині, що забезпечує її розвиток в умовах освітнього процесу [3]. Супровід має бути, насамперед, осередком інноваційних психолого-педагогічних технологій, призначених для надання допомоги дитині у вирішенні виникаючих у неї проблем або в їх попередженні [3]. Психологічний супровід, як і сучасні технології, допомагає аналізувати найближче оточення дитини, діагностувати рівні її психічного розвитку, використовувати активні групові методи, індивідуальну роботу з дітьми та їх батьками, педагогами тощо.

На наш погляд, завданням сучасного психологічного супроводу є навчання дітей життєво необхідним компетенціям, що дозволить їм розвивати адаптаційні здібності,

успішно функціонувати в соціумі, а це можливо лише за умовою взаємодії психолога, учня та батьків. Отже, в останні роки особливу актуальність набуло надання психологічної допомоги школярам із синдромом Дауна.

Ефективність психологічного супроводу значною мірою залежить від фахового впливу на мікросоціальне оточення дитини, інтенсивного залучення психолога в освітній простір.

Так, розглядаючи психологічний супровід із позиції особистісно-орієнтованого підходу, Л.Г. Суботіна виокремила чотири його основних завдання: навчання, формування; створення умов та адаптацію. Виходячи із цих основних завдань психологічного супроводу, вчена визначила його як цілісний і безперервний процес пізнання та формування особистості дитини, її адаптації в соціумі на всіх етапах дорослішання та створення благоприємних умов для самореалізації в усіх сферах діяльності, здійснюваний усіма суб'єктами навчально-виховного процесу в ситуаціях взаємодії. На думку Л.М. Гречко, психологічний супровід дітей з психофізичними вадами в умовах інтегрованого навчання має містити такі важливі складові частини, як: психологічна діагностика, психокорекція, консультування, психопрофілактика, психологічна реабілітація дітей та їхніх родин [3]. Вони мають реалізовуватися з урахуванням індивідуальних особливостей дітей та оцінки можливої освітньої школи. Л. М. Гречко наполягає, що особистісно орієнтований супровід дитини з психофізичними вадами має не тільки констатувати особливостей розвитку, але й включати активну психолого-медико-педагогічну допомогу та прогноз [3].

Ми підтримуємо науковий підхід Т.В. Сак, який можна вважати класичним як за змістом, так і за структурою: вчена розглядає психологічний супровід учнів із затримкою психічного розвитку як процес діагностики та корекції психічного розвитку дитини під час її навчання у інклюзивному класі [8]. На думку вченої, залучення дитини до інтегрованого середовища має починатися із цілісного вивчення її особистості та особливостей саморегуляції, інтелектуальної та мотиваційної сфер, причому доцільно відстежувати не тільки особливості дизонтогенезу, а й збережені компоненти психічної сфери, на тлі яких потім можна будувати стратегію корекційних впливів [8].

Т.В. Сак окреслила основні напрями корекції психічного розвитку дитини, до яких обов'язково мають бути включені:

1) корекція особистісно-саморегуляційної та пізнавальної сфери дитини;

2) консультативна робота з учителями, які працюють в інтегрованому класі;

3) організація та надання психологічної допомоги батькам дитини, яка навчається в інклюзивному класі [8].

Ми вважаємо, що такий підхід Т.В. Сак суттєво розширює проблемне поле наших наукових розвідок щодо суб'єктів психологічного супроводу: замість одного (дитина з синдромом Дауна) виникає полімодальний суб'єкт (дитина та батьки). Відповідно, робота з психологічного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з синдромом Дауна, має охоплювати такі види діяльності, як діагностика, консультування, корекція та профілактика емоційного вигорання батьків.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, особистісно-орієнтований підхід спрямовує дослідницькі зусилля на розкриття взаємозв'язків особистості та її психологічного простору, внутрішнього потенціалу, створює умови органічного поєднання специфічної психологічної роботи із цілями і цінностями всього навчально-виховного процесу.

Ідеї особистісно-орієнтованого підходу відображені в основних тезах гуманістичної (природа людини безумовно позитивна, і самоздійснення індивідуальності є неповторним одиничним проявом світу людини), аналітичної психології (в якості основної потреби людини розглядається потреба в самореалізації), психоаналізу (уявлення про єдність психічної діяльності та неможливість її зведення до окремих функцій; визнання багатofакторності розвитку дитини та важливості конституційних і соціальних факторів у її розвитку гетерохронність і нерівномірність розвитку дитини).

Сучасні особистісно-орієнтовані стратегії психологічного супроводу розглядаються як полімодальна діяльність із розвитку і формування особистості із використанням різноманітних форм психологічної роботи: групової та індивідуальної та елементами навчання, корекції та профілактики. Основним завданням сучасного особистіс-

но-орієнтованого психологічного супроводу є навчання дітей життєво необхідним компетенціям, що дозволить їм розвивати адаптаційні здібності, успішно функціонувати в соціумі, а це можливо лише за умовою взаємодії психолога, учня та батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Братченко С.Л., Миронова М.Р. Личностный рост и его критерии // Психологические проблемы самореализации личности: науч. сборник [под ред. А.А. Крылова, Л.А. Коростылевой]. СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997. С. 38–46.
2. Васильева Н.Л. Психоаналитический подход в системе психологического сопровождения развития детей и подростков: автореф. дис. на получение науч. степени д-ра психол. наук: спец. 19.00.13. СПб., 2007. 46 с.
3. Гречко Л.М. Психологичний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.08 «Спеціальна психологія». К., 2008. 20 с.
4. Духновский С.В. Психологическое сопровождение подростков в критических ситуациях. Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2003. 124 с.
5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. Т. 1. М.: Педагогика, 1983. 391 с.
6. Мустаева Л.Г. Коррекционно-педагогические и социально-психологические аспекты сопровождения детей с задержкой психического развития: пособ. для учителей нач. школы, психологов-практиков, родителей. М.: Аркти, 2005. С. 36–37.
7. Мухина В.С. Личность: Мифы и Реальность. Альтернативный взгляд. Системный подход. Инновационные аспекты. 4-е изд., испр. и доп. М.: Национальный книжный центр, 2014. С. 537.
8. Сак Т.В. Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 215–219.
9. Яничева Т.Г. Психологическое сопровождение деятельности школы. Подход. Опыт. Находки. Журнал практичного психолога. 1999. № 3. С. 101–119.
10. Lesser Y. Potential Space: Knowing and Not Knowing in the Treatment of Traumatized Children and Young People. The British Journal of Social Work. 2007. Vol. 37. № 1. P. 25–26.